

ภาวะผู้นำแนวพุทธในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคม
ปัจจุบัน*

Leadership of Buddhism in propagating Buddhism of monks
in the present society

¹พระศีลาศักดิ์ บุญทอง ดร., ²ดร.พีรวัส อินทวิ, ³ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, ⁴อุทัย ภูคคหิน,
¹Phra Silasak Buntong Dr., ²Dr. Peerawat Inthawee, ³Dr.Suthat Pratoomkaew,
⁴Uthai Phukhothin,

¹มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

²มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

³วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Mahamakutrajavidyalaya University, Roi Et Campus, Thailand

²Surin Rajabhat University, Thailand

³Sisaket Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

⁴Mahamakutrajavidyalaya University, Roi Et Campus, Thailand

Corresponding Author, Email : phrasilasak@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาภาวะผู้นำแนวพุทธในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน พบว่า ภาวะผู้นำแนวพุทธมีความสอดคล้องกับภาวะผู้นำตามทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป คือ 1) ประพฤติตนเป็นแบบอย่างน่ายกย่องนับถือ 2) เป็นผู้มีความวิสัยทัศน์กว้างไกล 3) มุ่งทำประโยชน์ให้ส่วนรวม 4) สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความพยายาม 5) ส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 6) ส่งเสริมให้ได้เรียนรู้จากการทำงาน 7) มอบหมายงานตามความเหมาะสม และ 8) มีความสามารถในการสื่อสาร ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ สามารถสังเคราะห์ได้กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พรหมวิหาร 4, สังคหวัตถุ 4, ทศพิธราชธรรม, อคติ 4, สัมปยุตธรรม 7, ปาปนิกรธรรม 3, และสาราณียธรรม 6

* Received 28 May 2021; Revised 28 June 2021; Accepted 30 June 2021

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำแนวพุทธ, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, พระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน

Abstract

This academic article aims to study Buddhist leadership in propagating Buddhism by monks in the present society found that Buddhist leadership has related with leadership of reform theory follow all components are he is a good practitioner, good view make benefit to social build motivate in effort support in positive thinking to learning from working give the work as smoothly and he can communicate of leadership of Priests can include with the teaching of Buddhism such as Brahnavihara: holy abiding Sangahavatthu: bases of social solidarity Rajadhamma: virtues or duties of the king Agati: wrong course of behavior Sappurisa-dhamma: qualities of a good man Papanika-dhamma; qualities of a successful shopkeeper or businessman Bala: strength Saraniyadhamma: state of conciliation.

Keywords : Leadership of Buddhism, Propagating Buddhism, monks in the present society

บทนำ

การเผยแผ่ในยุคแรก ๆ นั้น ทำกันหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรมเป็นต้น เป็นการสอนเพื่อให้รู้หลักการ คือ การแสดงธรรม ทำเพื่อให้ดู คือ การชักชวนให้ปฏิบัติธรรม อยู่เพื่อให้เห็น คือ การอยู่เย็นในผลของการปฏิบัติอันเกิดจากผลสำเร็จ ซึ่งเป็นการเผยแผ่ที่ดำเนินการมาจนถึงยุคปัจจุบัน และแต่ละยุคของพระพุทธศาสนานั้น จะมีการจัดการด้านการเผยแผ่ในด้านต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งวิธีการที่หลากหลายมากขึ้นด้วย ในยุคปัจจุบันนี้ สังคมไทยหรือสังคมของพระพุทธศาสนาทางคณะสงฆ์ไทยได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ 6 ด้านด้วยกัน โดยเรียกชื่อว่าการกิจการคณะสงฆ์ 6

ด้าน ได้แก่ กิจกรรมที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนามี 6 ฝ่าย คือ 1) การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) 2) การศาสนศึกษา 3) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา 4) การสาธารณูปการ 5) การศึกษาสงเคราะห์ 6) การสาธารณสงเคราะห์ (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), 2545: 9)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น เป็นด้านหนึ่งในหกด้านในการจัดองค์การทางพระพุทธศาสนา กรมการศาสนา ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึงการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือ วีดิทัศน์ การกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือมุ่งเน้น สืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใด ๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น (กรมการศาสนา, 2540: 9)

จากความหมายดังกล่าว การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีองค์ประกอบที่สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอยู่ 4 ประการคือ ด้านการสร้างศาสนบุคคล ด้านการเผยแผ่ศาสนธรรม ด้านการสร้างศาสนสถาน และด้านศาสนพิธี อันจะนำพุทธบริษัทไปสู่จุดมุ่งหมายในทางพระพุทธศาสนา แต่จากสภาพความเจริญทางด้านวัตถุและเทคโนโลยีทำให้การติดต่อสื่อสาร การเดินทางมีความสะดวกสบายมากขึ้นส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบที่สำคัญของพระพุทธศาสนา 4 ประการ คือ ในด้านศาสนบุคคล ทางพระพุทธศาสนาขาดแคลนผู้นำที่เป็นผู้ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ในด้านศาสนธรรม ถูกปิดบังด้วยสิ่งที่เรียกว่า อบายมุข ในด้านศาสนสถาน มีการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ มากมาย

เกินความจำเป็น และในเรื่องศาสนพิธีเกิดความสับสนเปลี่ยนแปลงมากแต่ได้ประโยชน์น้อย ซึ่งสามารถกล่าวได้ในประเด็นดังต่อไปนี้คือ

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำแนวพุทธศาสนา

ในอัครัญญสูตร (ที.ปา. (ไทย) 11/111/83) ได้กล่าวถึง การกำเนิดของโลก และมนุษย์ ซึ่งมีวิวัฒนาการมาเป็นเวลานาน จนกระทั่งได้มีพรหมในชั้นอาภัสสราพรหม ได้จุติลงมาเกิดในโลกนี้ และได้กลายมาเป็นสัตว์ที่มีกายหยาบที่เรียกว่า มนุษย์ กายที่เกิดขึ้นนี้เนื่องมาจากความโลภ ที่ได้บริโภคจวนดินเป็นอาหาร จึงทำให้มีความยินดีพอใจ ในกามคุณอารมณ์ ทำให้รัศมีกายของสัตว์เหล่านั้นหายไป ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์จึงปรากฏ ตามด้วยดวงดาวนักษัตร กลางคืน กลางวัน เดือน ฤดูและปี จึงปรากฏ เมื่อสัตว์เหล่านั้นได้บริโภคจวนดินติดต่อกันเป็นเวลานาน กายของสัตว์เหล่านั้นจึงเริ่มหยาบขึ้นเรื่อย ๆ ผิวพรรณของสัตว์ทั้งหลายนั้น ได้ปรากฏแตกต่างกันออกไปจึงเกิดการดูหมิ่นซึ่งกันและกัน (ที.ปา. (ไทย) 11/119-122/88-90)

เมื่อดินที่ใช้เป็นอาหารได้หายไป ได้เกิดมีข้าวสาลีขึ้นเองโดยไม่ต้องไถสามารถบริโภคได้ทันที เมื่อสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นได้บริโภคข้าวสาลิตติดต่อกันเป็นเวลานาน สตรีเพศและบุรุษชายเริ่มปรากฏ สตรีและบุรุษต่างเพ่งมองซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ความกำหนัดเร่าร้อนในกายได้เกิดขึ้น จึงมีการเสพเมถุนธรรมกัน (ที.ปา. (ไทย) 11/123-126/91-92)

เมื่อมีการเสพเมถุนธรรมมากขึ้น ทำให้ไม่มีเวลาเข้าไปยังหมู่บ้านเป็นเวลา 1 เดือนบ้าง 2 เดือนบ้าง ต่อมาจึงพากันสร้างบ้านเรือนขึ้นเพื่อปกปิดอสังขาร (การเสพเมถุนธรรม) สัตว์บางพวกเกิดความเกียจคร้าน ไม่อยากออกไปเก็บข้าวสาลีบ่อย ๆ จึงเริ่มเก็บสะสมข้าวสาลีโดยเก็บครั้งเดียว เพื่อเป็นอาหารได้หลาย ๆ วัน เมื่อมีการสะสมข้าวสาลีจึงมีรำห่อเมล็ดบ้าง มีกลีบบ้าง ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วไม่งอกกลับขึ้นอีก ความพรั่งได้ปรากฏให้เห็นชัด จึงได้มีข้าวสาลีเป็นหย่อม ๆ

เมื่อมีการสะสมข้าวสาลีไว้ สัตว์ผู้หนึ่งได้ถือเอาส่วนที่เขาไม่ให้มาบริโภค เมื่อถูกจับได้ถึง 3 ครั้ง คนทั้งหลายจึงพากันใช้ฝ่ามือบ้าง ก้อนดินบ้าง ท่อนไม้บ้าง ทำร้าย

บ้าง ดังนั้น การถือเอาสิ่งที่เจ้าของไม่ได้ให้ การครหา การพูดเท็จ การถือทณหาจุม ได้ปรากฏด้วยเหตุเหล่านั้น (ที.ปา. (ไทย) 11/127/93)

สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมเพื่อสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ให้เป็นผู้ที่ควรว่ากล่าวติเตียน ผู้ที่ควรถูกติเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ โดยจะแบ่งปันข้าวสาสีให้แก่สัตว์ผู้นั้น จึงได้เลือกผู้ที่มีรูปร่างงามกว่า น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า เป็นมหาชนสมมติเพื่อทำหน้าที่ว่ากล่าว ติเตียนผู้ที่ควรถูกติเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ (ที.ปา. (ไทย) 11/130/96) เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันมหาชนสมมติ (แต่งตั้ง) ฉะนั้นคำว่า “มหาสมมติ” จึงเกิดขึ้นเพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำว่า “กษัตริย์” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำว่า “ราชา” จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้ จึงได้เกิดหมู่คณะ กษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่นมีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ ที่มีใช้พวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม

ในพระสูตรนี้ ได้แสดงวิวัฒนาการของโลก และการเกิดขึ้นของมนุษย์ที่มาจากสาเหตุ ความตกต่ำทางจิตใจ มนุษย์สมัยแรกของโลกไม่ค่อยมีปัญหา ในยุคหลังเมื่อเกิดปัญหาขึ้น จึงเลือกหรือมอบหมายบางคนเห็นว่าฉลาดสามารถให้เป็น “ผู้นำ” มีอำนาจในการควบคุมเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม ให้มีอำนาจในการลงโทษผู้กระทำความผิด ผู้นำจึงถือกำเนิดขึ้นจากความตกต่ำของจิตใจมนุษย์เช่นกัน โดยการคัดเลือกแต่งตั้ง “มหาสมมติ” บุคคลที่มีลักษณะรูปร่างงาม น่าดู น่าเลื่อมใสและ น่าเกรงขามกว่า ให้ทำหน้าที่ว่ากล่าว ติเตียนผู้ที่ควรถูกติเตียน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ เพราะเป็นใหญ่ในหน้าที่

1. หลักธรรมสำหรับผู้นำ

ผู้นำที่สามารถนำพาองค์กรให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายได้นั้น นอกจากจะมีความสามารถแล้ว ยังต้องมีธรรมอีกด้วย ตามแนวพระพุทธศาสนา ลักษณะของผู้นำที่ดี ต้องเป็นผู้นำที่มีธรรมในตนเอง เป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่องชี้นำในการบริหาร ประเทศ องค์กร หรือหมู่คณะ ให้เป็นไปด้วยดี ซึ่งหากผู้นำมีแต่ความสามารถแต่ไม่มีธรรม ประเทศ องค์กร หรือหมู่คณะ ย่อมประสบกับความเดือดร้อนจากการบริหารของผู้นำนั้น

ผู้นำไม่จำเป็นต้องรู้ทุกอย่าง เพราะสามารถหาคนอื่น ที่ชำนาญในแต่ละด้าน มาช่วยงานได้ การจะเป็นผู้นำได้นั้น ต้องปกครองตนเองให้ได้เสียก่อน ดังพุทธพจน์ที่ว่า บัณฑิตพึงยังตน ให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน แล้วสอนผู้อื่นในภายหลังจึงจะไม่ มัวหมอง (ขุ.ธ. (ไทย) 25/158/81) เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไป ตรงตามกัน ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบ ธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็จะประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชาตั้งอยู่ ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข (อง.จตุกก. (ไทย) 21/70/115)

พระพุทธศาสนาเน้นให้เห็นความสำคัญของตัวบุคคล เพื่อให้บุคคลสำรวจ ผักผ่อนปรับปรุงตนเอง ต้องการให้รู้จัก รับผิดชอบ เคารพเชื่อมั่น และช่วยเหลือตัวเอง (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2543: 45)

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีจำนวนมาก ผู้ศึกษาวิจัยจึงขอเสนอเฉพาะ หลักธรรมที่ผู้นำต้องนำไปประพฤติปฏิบัติในหน้าที่ดังนี้

1) ปาปณิกธรรม 3

หลักธรรมที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้นำที่จะสามารถบริหารกิจกรรมของ องค์กรให้ประสบความสำเร็จมีแสดงในทศตูปาปณิกสูตร ว่าด้วย พ่อค้าผู้หวังความเป็นผู้ ยิ่งใหญ่ไพบูลย์ในโภคทรัพย์ เป็นผู้มีความสามารถในการจัดกิจการของตน หรือ บริหาร กิจกรรมขององค์กรให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ควรมีคุณสมบัติที่ประกอบด้วยองค์ 3 ประการ คือ

1. จักขุมา มีตาดี คือ รู้จักในสินค้าว่า ซื้อมาเท่านี้ ขายไปอย่างไร จักมีมูลค่า ประมาณนี้ มีกำไรเท่านี้ เป็นผู้มีความรอบรู้ในการจัดการกิจการของตน หรือ บริหาร กิจกรรมขององค์กรให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ควรมีคุณสมบัติที่ประกอบด้วยองค์ 3 ประการ คือ

2. วิธูโร มีธุรกิจดี คือ ฉลาดในการซื้อและขายสินค้าได้ เป็นผู้จัดธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

3. นิสสยสัมปันโน เพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย คือ มีผู้ให้การสนับสนุน ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะมีมนุษยสัมพันธ์ดี (อง.ติก. (ไทย) 20/459/146)

จากหลักปาปณิกธรรม 3 เราจะเห็นว่า ผู้นำที่ดีนั้นต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ รู้ เขารู้เรา มีความฉลาด สามารถเลือกแนวทางที่เหมาะสมในการบริหารกิจกรรมของ

องค์กรให้ประสบความสำเร็จได้ ประการต่อมาผู้นำนอกจากจะเป็นผู้ฉลาดเลือกแนวทางในการบริหารกิจกรรมแล้วจะต้องเป็นผู้มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีคุณสมบัติในการอ่านคนออก บอกคนได้ ใช้คนได้เหมาะสมกับงาน และอีกประการหนึ่งผู้นำ ต้องเป็นผู้ที่มีอริยาไยไมตรีที่ดี สามารถรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถที่จะเลือกปฏิบัติให้ถูกต้องตามอุปนิสัยของแต่ละบุคคล

2) พรหมวิหาร 4

พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมประจำใจในการดำเนินชีวิต เพื่อเกื้อกูลสังคม มี 4 ประการ คือ

เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้คนอื่นมีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้อง บำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

มุทิตา คือ ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีจิตใจชื่นชมขึ้น เบิกบาน เมื่อเห็นใครประสบความสำเร็จ มีจิตใจพลอยยินดีกับเขา และพร้อมจะช่วยเหลือสนับสนุน

อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง โดยมองตามความเป็นจริง รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู วางจิตมั่นคงสม่ำเสมอ มองคนอื่นได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุที่เขาประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม

ตามหลักพรหมวิหารธรรม 4 ผู้นำที่ดีนั้นต้องมีความคิดที่เป็นกลางว่า ทุกคนเป็นเพื่อนร่วมงานกับเรามีความสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมของเรา เพราะเราไม่สามารถที่จะทำงานทุกอย่างได้ เพราะฉะนั้นเราต้องอาศัยบุคคลต่าง ๆ เพราะฉะนั้นต้องมีความรักความเห็นใจแก่ทุก ๆ คน ประการต่อมา ผู้นำที่ดีต้องมีความกรุณา แสดงออกถึงความเป็นผู้มีน้ำใจต่อเพื่อนร่วมงาน ด้วยการมอบรางวัล หรือแนะนำในหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ประการที่ 3 ผู้นำต้องให้ความสำคัญกับพนักงานที่ทำคุณงามความดีให้แก่บริษัทโดยการยกย่องให้ปรากฏแก่เพื่อนร่วมงาน และร่วมแสดงความยินดีด้วย เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการทำงานให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป และประการสุดท้ายผู้นำที่ดีต้อง

ประกอบไปด้วยอุเบกขาธรรม คือ ความเป็นกลาง มีความยุติธรรม ใครที่ทำผิดสมควรได้รับโทษก็ให้ได้รับโทษตามความผิดใครควรสนับสนุนยกย่องก็ต้องยกย่อง

3) สังคหัตถุ 4

สังคหัตถุ 4 คือ หลักธรรมในการสร้างไมตรีในสังคม มี 4 ประการ อันได้แก่

1. ทาน การให้ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เฉลี่ยเจือจานแจกจ่าย ช่วยเหลือด้วยสิ่งของ ทรัพย์สินเงินทอง ตลอดจนวิชาความรู้
2. ปิยวาจา การพูดจาโดยใช้คำสุภาพ ให้เกียรติกัน พูดด้วยความหวังดีมีน้ำใจ บอกกันถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์
3. อัตถจริยา การทำประโยชน์แก่ผู้อื่น สละเรี่ยวแรงกำลังกาย กำลังความสามารถช่วยเหลือและบำเพ็ญประโยชน์ผู้อื่น
4. สมานัตตตา การทำตัวเข้ากับหมู่คณะได้ ไม่ถือตัว ร่วมหมู่ ร่วมมือ ร่วมจุดหมาย ร่วมแก้ปัญหาพร้อมสุขร่วมทุกข์ ปฏิบัติต่อกันโดยเสมอภาค และเสมอต้นเสมอปลาย

ทั้งสังคหัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้นำสร้างไมตรี มีน้ำใจและมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เพื่อการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุขของสังคมนั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553: 20-22)

สังคหัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่จำเป็นสำหรับผู้เป็นอยู่อย่างยิ่ง เพราะหลักสังคหัตถุ 4 นั้น เป็นหลักธรรมที่คอยประสานน้ำจิตน้ำใจของผู้คนให้เข้ากันเหมือนน้ำนมกับน้ำ เพราะในแต่ละบริษัทย่อมจะมีบุคคลที่มาจากต่างถิ่นต่างที่ ต้องอาศัย ทาน คือการให้ จะทำให้เกิดความรัก ปิยวาจา การพูดจาไพเราะ อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม และสมานัตตตา การประพฤติดนเสมอต้นเสมอปลาย ปรับตัวได้เข้ากับทุกคน

4) อคติ 4

หลักธรรมข้อนี้ นับว่าสำคัญสำหรับผู้เป็นผู้นำหรือผู้ปกครอง ที่จะต้องละเว้นอคติทั้ง 4 ให้ได้ เพราะเป็นทางประพฤติดีที่ผิดเป็นหายนะธรรมในสังคมอย่างยิ่ง อคติ แปลว่า ฐานะอันไม่พึงถึง ทางความประพฤติผิด ความไม่เที่ยงธรรม หรือความลำเอียง มี 4 อย่าง คือ

1. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ เพราะพอใจ หรือเพราะรักในผู้นั้น จึงทำให้ผู้นั้น ได้ดีเป็นคนเด่นในสังคม

2. โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง ไม่ชอบหน้า ไม่พอใจผู้นั้น แม้เขาทำดีเพียงใด ความดี ก็ไม่ปรากฏ

3. โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา ไม่รู้ความจริง ไม่เห็นความดีของเขา มักเห็นผิดพลาดไป

4. ภยาคติ ลำเอียงเพราะขลาดกลัว อาจกลัวเพราะเขามีเงินทองมีอำนาจมีญาติ พี่น้องกว้างขวางในสังคม (ที.ปา. (ไทย) 11/176/196)

จะเห็นได้ว่า ผู้นำที่ดี ต้องปราศจากความลำเอียง เพราะความลำเอียงนั้นเป็นที่มาของความแตกแยกถ้าหากองค์กรใดผู้นำเป็นผู้ที่มีความยุติธรรม แน่ใจว่าผู้นำจะได้รับความเคารพจากผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความจริงใจ ในขณะเดียวกันถ้าผู้นำมีความลำเอียง เลือกที่รักมักที่ชังก็จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาแบ่งกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน ยากที่จะพัฒนาบริษัทให้เจริญก้าวหน้าไปได้

5) สัปปริสธรรม 7 คือ ธรรมสำหรับสัตบุรุษ หรือคนดีมี 7 ประการ คือ

1. อัมมัญญูตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือ รู้ความจริงของธรรมชาติ รู้หลักการ กฎเกณฑ์ แบบแผน หน้าที่ซึ่งจะเป็นเหตุให้กระทำการสำเร็จสมดังความมุ่งหมาย

2. อัตถัญญูตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือ รู้ความหมายและความมุ่งหมายของหลักธรรมหรือหลักการ กฎเกณฑ์ หน้าที่ รู้ผลที่ประสงค์ของกิจที่จะกระทำ

3. อัตตัญญูตา รู้จักตน คือ รู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม ของตนตามเป็นจริง เพื่อประพฤติปฏิบัติได้เหมาะสมและให้เกิดผลดี

4. มัตตัญญูตา รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอเหมาะพอดี

5. กาลัญญูตา รู้จักกาล คือ รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร รู้จักเวลาเรียน เวลาทำงาน เวลาพักผ่อน เป็นต้น

6. ปริสัณญูตา รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน และชุมชน รู้จักมารยาท ระเปียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อควรรู้ควรปฏิบัติอื่น ๆ ต่อชุมชนนั้น ๆ

7. ปุคคลัญญตา รู้จักบุคคล คือ รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยอาศัยความสามารถและคุณธรรมเพื่อปฏิบัติต่อผู้นั้นโดยถูกต้อง เช่น ควรจะคบหรือไม่ หรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้น (ที.ปา. (ไทย) 11/331/264)

หลักสัปปริสธรรม นั้นถือว่าเป็นหัวใจหลักของผู้นำที่จะต้องมีกันทุก ๆ ข้อประกอบไปด้วย รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน และรู้จักบุคคล ถ้าหากผู้นำขาดความรู้ข้อใดข้อหนึ่งไปแล้วก็จะเกิดความบกพร่องในตัวเอง กล่าวคือ ถ้าผู้นำไม่รู้จักประมาณ มีความโลภมาก ใช้งานลูกจ้างหนักเกินไป หรือไม่ให้หยุด ในเวลาที่ควรหยุด ต้องการเพิ่มผลผลิตอย่างเดียวแต่ไม่สนใจความเป็นอยู่ของลูกจ้าง ก็จะทำให้ ไม่ได้ใจจากลูกจ้าง แล้วจะเป็นผู้นำที่ดีได้อย่างไร ถ้าหากลูกจ้างไม่รัก

แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาดังกล่าวสรุปได้ว่า เป็นการกำเนิดผู้นำ หลักธรรมสำหรับผู้นำได้แก่ ปาปนิกรธรรม 3 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 อคติ 4 สัปปริสธรรม 7 ทศพิธราชธรรม บทบาทหน้าที่ของผู้นำ ควรมีหลักธรรม ได้แก่ อปริหานิยธรรม 7 สาราณียธรรม 6 ราชสังคหวัตถุ 4 และที่ปรากฏในสังคาลสูตร ซึ่งหลักธรรมและหน้าที่ของผู้นำมีมากมาย แต่ได้ยกมาเฉพาะที่สำคัญและกล่าวอ้างกันอยู่เสมอ หลักธรรมเหล่านี้ได้นำมาใช้สำหรับผู้นำตั้งแต่สมัยพุทธกาลปัจจุบันก็ยังสามารถนำมาใช้ได้ ยั่งยืนสมัยอยู่เสมอ เพราะผู้ใดนำไปปฏิบัติ ก็จะได้ผลดีสำหรับตนเอง องค์กร และสังคมส่วนรวม นำพาองค์กรประสบผลสำเร็จโดยง่าย เพราะอาศัยความเมตตา ความอดทนอดกลั้น สุจริต รู้จักเหตุ รู้จักผลของคน เวลา สถานที่ บริหารงานด้วยความไม่ประมาท ได้เป็นผู้นำที่ไหน ก็มีแต่ผู้ยกย่องนับถือ เมื่อพ้นจากการเป็นผู้นำ ก็มีแต่ผู้ยึดถือเจริญรอยตาม ระลึกถึงคุณความดีไปอีกนาน ที่สังคมแตกแยกวุ่นวายขณะนี้ ก็เพราะสาเหตุที่ผู้นำขาดหลักธรรมในการบริหารนั่นเอง

แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่ด้วยการเทศนาสั่งสอนประชาชน เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์และคณะสงฆ์ถือเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมประการหนึ่ง คือ ความรู้ ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชน หรือการเผยแผ่นี้เอง คณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้มี

โรงเรียนพระธรรม ภิภุสงฆ์ที่เทศน์ดี จะได้รับการยกย่องมาก ปัจจุบันมีบางวัดสอน วาทีลปในหลักสูตรการศึกษาภิภุสงฆ์สามเณร ก็เป็นการส่งเสริมพระภิภุสงฆ์สามเณร ให้มีความสามารถในการเผยแผ่ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544: 12)

การเผยแผ่ศาสนาธรรม หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาท และประชาชนได้รับทราบ ในทุก ๆ วิธีไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึง การที่วัด หรือภิภุสงฆ์ได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรม หรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทย ที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพุทธศาสนา การดำเนินการใด ๆ ของภิภุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ถือว่าเป็นภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น (กรมการศาสนา, 2535: 9)

งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นงานที่สำคัญยิ่งของงานคณะสงฆ์ โดยเฉพาะพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องมาโดยตลอด อาทิ พระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระธรรมทูต พระธรรมจาริก พระเปรียญ และพระบัณฑิตอาสาพัฒนา พระจริยานีเทศก์และหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พระสงฆ์เหล่านี้ได้กระจายกันอยู่ในที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อให้เป็นไปตามอุดมการณ์ของพระศาสดา คำว่า “เผยแผ่” หมายถึง การเปิดเผยสิ่งที่ถูกปกปิดอยู่ให้คนได้รู้ได้เห็น ไม่เหมือนคำว่า “ตีแผ่” แต่คำนี้ใช้ทำนองประจาน คือ เปิดสิ่งที่ไม่ดี หรือ สิ่งที่ไม่ดีกลับให้คนได้รู้ได้เห็น คำว่า “เผยแผ่” เป็นการเปิดเผยของดีที่คนยังไม่รู้ไม่เห็นให้ได้รู้ได้เห็นทั่วกัน และคำนี้มักใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น แผ่เมตตา แผ่ความสุข ช่วยเหลือเผื่อแผ่

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น ทางกาย ได้แก่ การปฏิบัติให้ดู เช่น เวลาจะยืน จะนั่ง จะนอน เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีสติสำรวม ระมัดระวังแสดงท่าทางของผู้สงบเยือกเย็น การเผยแผ่ทางวาจา คือ พุทธธรรมะให้ผู้อื่นฟังด้วยวิธีที่ เรียกว่า บรรยายธรรมปาฐกถาธรรมหรือแสดงธรรม ผู้ที่ทำหน้าที่นี้เรียกว่า “ธรรมกถึก” แปลว่า

ผู้กล่าวธรรม พระภิกษุจะต้องรู้จักวิธีการประยุกต์รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้
เหมาะกับสังคมยุคปัจจุบัน (พิสิฐ เจริญสุข, 2539: 5)

ความเป็นผู้นำของพระสงฆ์นักเผยแผ่ต้องอาศัยคุณสมบัติความบริสุทธิ์ ความ
เสียสละ และความมีสติปัญญา แนะนำสั่งสอนประชาชน ให้ประพฤติปฏิบัติชอบ ใน
การดำรงชีวิตมาโดยตลอด ส่วนในด้านสังคมก็ได้แนะนำ สั่งสอน และสร้างจิตสำนึก นำ
ทางสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งทางกาย และจิตใจ สั่งสอนให้มนุษย์มั่นใจใน
ศักยภาพของมนุษย์ ว่าเป็นผู้ฝึกฝนให้พัฒนามีวิสัยแห่งการพัฒนาไปอย่างสูงสุด โดย
อาศัยการศึกษาอบรม (สิทธิ บุตรอินทร์, 2533: 31)

จะเห็นได้ว่า งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือว่าการรักษาไว้ซึ่ง
ขนบธรรมเนียมประเพณี และเป็นการทรงไว้ซึ่งหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อัน
เป็นหน้าที่โดยตรงของพระภิกษุสงฆ์มาตั้งแต่พุทธกาล พระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นศาสนทายาท
โดยสืบเชื้อสายมาจากพระพุทธเจ้า กล่าวคือ เป็นผู้ปฏิบัติตามและดำรงไว้ซึ่งหลักคำสอน
ไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้รับประโยชน์สุขครบวงจรทั้งตนเอง สังคมและประเทศชาติ เป็น
การศึกษาและปฏิบัติตามหลักคำสอนนั้น ๆ อย่างเคร่งครัด งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือ
เป็นภาระสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์ ซึ่งปัจจุบันได้ขยายกว้างขวางทั้งในและต่างประเทศ
พระพุทธศาสนามีความเจริญก้าวหน้าโดยลำดับ เพราะพระภิกษุสงฆ์ได้ทำหน้าที่เผยแผ่
พระพุทธศาสนาได้อย่างเต็มกำลังความสามารถ

ภาวะผู้นำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่มีบทบาทและความสำคัญยิ่งต่อวิถีชีวิตของคน
ไทยมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเริ่มเข้าสู่ประเทศไทย
ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนเป็นไปอย่างใกล้ชิดและมั่นคงตลอดมา
หน้าที่ของพระสงฆ์ คือการศึกษาเล่าเรียนและประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในทาง
พระพุทธศาสนา บทบาทที่สำคัญที่สุดอีกอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ คือการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขของพุทธศาสนิกชน พระสงฆ์จึงเป็น
ผู้นำทางจิตใจของประชาชน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตมาอยู่ในลักษณะเชิง
รับ คือการเผยแผ่ในรูปของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัดของตน เช่น การแสดงพระ

ธรรมเทศนาในวันพระ ส่วนใหญ่จะเป็นการขอให้พุทธศาสนิกชนเข้ามาทำบุญที่วัดใช้การเผยแผ่เชิงรุกน้อย แต่เมื่อปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เป็นสังคมยุคโลกาภิวัตน์ เป็นยุคที่สังคมก้าวหน้าด้วยข้อมูลข่าวสาร สามารถรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้พร้อมกันทั่วโลกอย่างรวดเร็วฉับไว การที่พระพุทธศาสนาจะเข้าถึงประชาชนได้ดีก็ต้องปรับใช้วิธีการเผยแผ่ให้ทันสมัยกับเหตุการณ์ไปในสังคมแต่ละยุคแล้วมีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น การเผยแผ่เชิงรับจะทำให้พระพุทธศาสนาตามไม่ทันศาสนาอื่น จนอาจจะสูญเสียพุทธศาสนิกชนให้ศาสนาอื่นไป ในเรื่องนี้พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้แง่คิดที่น่าสนใจว่า “...ต่อไปนี้เราต้องเผยแผ่เชิงรุก เช่น รุกเข้าไปในโรงเรียนทำค่ายพุทธบุตร ทำหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ทำสื่ออุปกรณ์การสอนพระพุทธศาสนา จัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ เราต้องรุกเข้าไป เพราะเรามีคู่แข่งที่เป็นประเภทที่ 1 (ศาสนาอิสลาม) กับประเภทที่ 2 (ศาสนาคริสต์) ที่เผยแผ่ เชิงรุกอยู่ทุกวัน เราอยู่แบบตั้งรับต่อไปไม่ได้แล้วคณะสงฆ์จึงต้องมีการเผยแผ่เชิงรุกในโรงเรียนกับส่งพระไปสอนในโรงเรียนวิถิพุทธ นี่คือนักเรียนเปิดประตูโรงเรียนต้อนรับพวกเรา...” (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2548: 14)

ในปัจจุบันสงฆ์มีนโยบายในการเผยแผ่แบบเชิงรุก ได้แก่ การศึกษาสงเคราะห์

1 การสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษาสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ ว่าโดยลักษณะและรูปแบบ พอแยกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การศึกษาที่พระสงฆ์จัดเองเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่พระสงฆ์หรือวัดเป็นภาระจัดการศึกษาอื่นจากการศาสนศึกษาเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ประชาชนหรือรวมถึงพระภิกษุสามเณร การศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินอยู่ในลักษณะและรูปแบบดังกล่าวจัดได้ถึง 5 ประเภท คือ

1) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2537 อยู่ในสังกัดกรมการศาสนา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่า

เรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โดยหลักสูตรวิชาสามัญศึกษาเป็นจุดยืน วิชาพระปริยัติธรรม หมวดภาษาบาลีหมวดพระธรรมวินัยและศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง ขณะนี้ มีวัดต่าง ๆ จัดตั้งมากขึ้น เพราะมุ่งการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรเป็นหลัก แม้จะมีวิชาทางศาสนาอยู่พอควรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ทั้งผู้สอนและผู้เรียนเน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษาแทบทั้งสิ้น

2) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนประเภทนี้ เดิมคือ โรงเรียนราษฎร์ของวัด วัดหรือมูลนิธิของวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ประชาชน เป็นหลักบางแห่งมีเฉพาะนักเรียนชาย-หญิงบางแห่งมีพระภิกษุสามเณรรวมอยู่ด้วย แต่แยกห้องเรียนได้โอนมาเป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2532 มีทั้งระดับอนุบาล ประถมและมัธยม ขณะนี้มี 52 โรง และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

3) โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ เป็นโรงเรียนอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จัดตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ ขณะนี้ที่ทราบชัดมีวัดดำเนินการอยู่ 2 แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ และโรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม

4) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดจัดตั้งขึ้นเพื่อให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์ จัดตั้งตามระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. 2534 และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา มีวัดต่าง ๆ จัดตั้งศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จำนวนมาก

5) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด จัดตั้งขึ้นเพื่ออบรมเด็กเล็กก่อนวัยเรียน นักเรียนมีทั้งชาย-หญิง วัดจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พ.ศ. 2537 และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา มีวัดต่าง ๆ จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดจำนวนมาก อนึ่งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ยังมีจัดในนามกรมการพัฒนาชุมชนและกระทรวงสาธารณสุขอีกส่วนหนึ่งด้วย

2. จัดเฉพาะช่วยเหลือเกื้อกูล หมายถึง การที่วัดหรือคณะสงฆ์หรือพระภิกษุช่วยเหลือเกื้อกูลแก่การศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา หรือช่วยเหลือเกื้อกูลแก่

สถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาโดยประการที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และเป็นไปโดยชอบและเหมาะสม ซึ่งพอแยกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

- 1) การช่วยพัฒนาสถาบันการศึกษา
- 2) การช่วยเหลือในส่วนอุปกรณ์การศึกษา
- 3) การช่วยเหลือเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา

ในการช่วยเหลือทั้ง 3 ลักษณะนี้ อาจจัดหาทุนช่วยเหลือเป็นครั้งคราวหรือช่วยรวมแรงงานช่วยเหลือ หรืออาจจัดตั้งกองทุนหรือมูลนิธิเพื่อการนี้ได้ (พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์), 2548: 35-37)

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การจัดกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ คือการเกื้อกูลกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ และการเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์

ลักษณะการสาธารณสงเคราะห์ ว่าโดยลักษณะของการสาธารณสงเคราะห์ที่พระสงฆ์หรือวัดวาอารามต่าง ๆ จัดทำอยู่ในปัจจุบัน แยกได้เป็น 4 คือ การดำเนินกิจการเอง การเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น การเกื้อกูลสิ่งที่เป็นสาธารณสมบัติ และการเกื้อกูลประชาชนและสรรพสัตว์

1. การดำเนินกิจการเอง ได้แก่การที่วัดหรือคณะสงฆ์หรือพระภิกษุ ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้ผลงานเป็นสาธารณประโยชน์ สาธารณสมบัติเป็นประโยชน์แก่บุคคลทั่วไปหรือสรรพสัตว์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (หน่วยอ.ป.ต.) กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งกองทุนสาธารณสงเคราะห์ การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือช่วยคราวประสบภัยพิบัติ การกำหนดเขตอภัยทาน และกิจการอื่น ๆ ที่เป็นเจ้าของเองลักษณะนี้ มุ่งเอากิจการที่ทำเองหรือโครงการที่กำหนดขึ้นเอง ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือกิจการชั่วคราว

2. การเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น ได้แก่การช่วยเหลือส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือของผู้ใดผู้หนึ่ง ที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ กล่าวคือคนอื่นเป็นหลัก ส่วนวัดหรือพระสงฆ์เข้าไปช่วยไม่เน้นดูตาย เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และการอื่น การนี้มุ่งเอาเฉพาะการส่งเสริมผู้อื่น

ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือกิจการชั่วคราว แม้การช่วยป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า หรือการช่วยป้องกันการติดโรคเอดส์ ก็นับเข้าในข้อนี้ด้วย

3. การแก้อุปถัมภ์สาธารณสมบัติ ได้แก่การช่วยเหลือแก้อุปถัมภ์สถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง การขุดลอกคูคลอง การสร้าง฼าปนสถาน การสร้างประปา การสร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า การช่วยพิทักษ์รักษาสิ่งที่เป็นสาธารณสมบัติ และการอื่น ๆ ข้อนี้มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือแก้อุปถัมภ์สถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

4. การแก้อุปถัมภ์ประชาชนและสรรพสัตว์ ได้แก่การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่นกาลประสบภัยพิบัติ กาลประสบอุบัติเหตุ กาลประสบภัยธรรมชาติ หรือแม้ในยามปกติ ก็ให้การสงเคราะห์ตามโอกาส เช่น สงเคราะห์คนชรา สงเคราะห์คนพิการ การจัดเขตอภัยทานในวัด หรือสงเคราะห์โดยประการอื่น ข้อนี้มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือแก้อุปถัมภ์บุคคลหรือสรรพสัตว์ ทั้งที่เป็นการประจำหรือเป็นการชั่วคราว (พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์), 2548: 57 - 59)

จะเห็นได้ว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกในสมัยพุทธกาล พบว่า คุณสมบัติที่นักเผยแผ่ สืลาการสอน และหลักคำสอนเป็นสิ่งสำคัญเบื้องต้นที่ดึงดูดผู้ฟัง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าตั้งแต่เริ่มประกาศพระศาสนาใช้วิธีเผยแผ่แบบเชิงรุก คือ การเสด็จเข้าไปหาผู้นำทางศาสนา การเมืองและทางเศรษฐกิจการเสนอ คำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา การเยี่ยมเยียนตามบ้านเรือนต่าง ๆ การบริการชุมชน ให้คำแนะนำ การดำรงชีวิตอย่างมีความสุข การปรับพระองค์ให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น จึงทำให้การเผยแผ่ประสบความสำเร็จในยุคสมัยของพระองค์ ในยุคหลังพุทธกาล รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะที่รุ่งเรืองที่สุด คือ สมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์เป็นพระธรรมราชาทรงใช้หลักพระพุทธศาสนาในการปกครองประชาชน นอกจากนี้ พระองค์ส่งสมณทูตไปเผยแผ่ยังประเทศต่าง ๆ การเผยแผ่เชิงรุกในประเทศไทยที่โดดเด่นของพระสงฆ์ คือการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนทางการศึกษา และสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ ทำงานสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ แก่ชุมชน รูปแบบการจัดกิจกรรมในสวน คือ การจัดกิจกรรมทางศาสนาโดยการนิมนต์

พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนา ทำบุญตักบาตรถวายสังฆทานเป็นต้น เป็นการนำวัดมาสู่ชุมชนในรูปแบบของคนเมืองหลวงที่มีเวลาน้อย เป็นต้น

บทสรุป

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีภาวะผู้นำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมปัจจุบัน พบว่า มีผู้ให้ความหมาย คุณลักษณะ ประเภท บทบาทหน้าที่ และทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำและภาวะผู้นำ ในความคิดที่หลากหลายแล้ว ทำให้ทราบว่าทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป เป็นทฤษฎีที่มีจุดเด่นกว่าทฤษฎีภาวะผู้นำแบบอื่น สมควรนำมาใช้กับผู้นำหรือองค์กรในปัจจุบัน เพราะเป็นทฤษฎีที่มุ่งเน้น เกี่ยวกับการประพัตินให้เป็นที่น่าเชื่อถือ ศรัทธา การมีวิสัยทัศน์กว้างไกล ทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน สร้างแรงบันดาลใจให้มีความพยายาม ส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถมอบหมายงาน รับผิดชอบต่อที่เหมาะสมแต่ละบุคคล และให้มีความสามารถในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ เป็นตัวผลักดันการขับเคลื่อนไปของหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนให้ดำเนินงานด้วยความคล่องตัว เป็นการบูรณาการวิถีแห่งความเจริญก้าวหน้าทั้งต่อตนเองและผู้อื่น โดยเฉพาะบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ควรเป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนเป็นส่วนใหญ่ ดังที่ปรากฏในครั้งสมัยพุทธกาลว่า การกระทำความดีต่าง ๆ ก็เพื่อประโยชน์สุข เพื่อความเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ และเทวดาทั้งหลาย ดังนั้นจะเห็นได้ว่ารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีวิธีการเผยแผ่ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้บ่อย คือ การสนทนาธรรม บรรยายธรรม และการถามตอบปัญหาธรรม มีวิธีเผยแผ่หลายวิธี ได้แก่ การเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม การปฏิบัติหลักคำสอนหรือความเชื่อศาสนาดั้งเดิม การปฏิรูป การเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา การปฏิบัติเชิงรุกหรือเยี่ยมเยียนตามบ้าน การบริการชุมชน การใช้ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น และการเผยแผ่ด้วยบุคคลิกภาพ ซึ่งรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลดังกล่าว

ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยปัจจุบัน มีวิธีที่ปรับปรุงให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบัน การแสดงธรรม ก็จะผ่านสื่อ เช่น สถานีวิทยุ สถานีโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์หรือหนังสือธรรมะต่าง ๆ ตลอดทั้งการเป็นพิธีกร มัคคุเทศก์ เป็นต้น ซึ่งผู้นำการเผย

แผ่พระพุทธศาสนา ก็มีอำนาจหน้าที่ให้กระทำได้ โดยมีพระราชบัญญัติ ระเบียบ และแผนแม่บทรองรับสนับสนุน ได้แก่ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. 2550 และแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ.2554-2559 ซึ่งออกโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งผู้นำทุกองค์กร ทั้งพระภิกษุและฆราวาส ก็ได้ช่วยกันเผยแผ่ในช่องทางต่าง ๆ โดยได้รับการสนับสนุนเงินทุน สถานที่จากพุทธศาสนิกชนอย่างเต็มที่ เพื่อให้พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่กว้างไกลให้ทั่วถึงทั้งในประเทศและอีกหลายประเทศทั่วโลก

เอกสารอ้างอิง

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
 _____. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ

กรมการศาสนา. (2540). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
 กรมการศาสนา. (2535). *วินัยบัญญัติในศีลธรรมขั้นตรี*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
 ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2543). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : หจก.สหยาบล้อและการพิมพ์.
 พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2545). *การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
 พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). *การเผยแผ่เชิงรุก*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์). (2548). *การคณะสงฆ์และการพระศาสนา*.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). *หลักสูตรอารยชน*. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์ธรรมสภา.
- พิสิฐ เจริญสุข. (2539). *คู่มือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร : กลุ่ม
วิชาการพระพุทธศาสนาและจริยศึกษา กองศาสนศึกษา กรมการศาสนา
กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2544). *การกลับมาของพระพุทธศาสนา*
“พระเอก” ของการศึกษาใหม่. กรุงเทพมหานคร : หจก. พิมพ์ลายสื่อ.
- สิทธิ บุตรอินทร์. (2533). *พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.